

YPPk01 Vybrané kapitoly z pedagogiky a pedagogiky předškolního
věku

Institucionální výchova a péče o děti ve věku do tří let

Mgr. Martina Kampichler, Ph.D.

ÚVODNÍ DISKUSE

- Jaká zařízení výchovy a péče pro děti ve věku do tří let znáte v ČR?
- V čem se liší?
- Jaké účely plní tato zařízení?
- Jak si v těchto zařízeních představujete práci s dětmi mladšími tří let?
 - Diskutujte 5 minut ve skupinách o 3-5 studujících
 - Shodněte se na společných bodech, které byste chtěli diskutovat v plénu

DRUHY ZAŘÍZENÍ V ČR

Mateřské školy zřízené podle školského zákona č. 561/2004 Sb.

- Předškolní vzdělávání se organizuje pro děti ve věku od 2 do zpravidla 6 let. Dítě mladší 3 let nemá na přijetí do mateřské školy právní nárok.
 - Předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciální pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Počet dvouletých dětí v MŠ (2021/22): 25 376
- Podle vyhlášky č. 14/2005 Sb. o předškolním vzdělávání se třída mateřské školy naplňuje do počtu 24 dětí.
- Možnosti přizpůsobení v případě přítomnosti dětí mladší 3 let:
 - Lze snížit počet dětí ve třídě o dvě děti za každé dítě mladší tří let, maximálně o 6 dětí. Z toho vychází, že běžný počet dětí ve třídě dvouletých dětí by měl být max. 18 dětí (v případě zvýšení počtu 22).
 - Ve třídě může působit chůva: není pedagogickým pracovníkem podle zákona o pedagogických pracovnících. Musí splnit buď požadavky na střední pedagogicky, zdravotnický nebo pečovatelsky zaměřené vzdělání nebo disponovat profesní kvalifikací Chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky nebo Chůva pro dětské koutky.
 - Podle nových šablon v rámci OP JAK už neexistuje šablona na chůvu. Lze žádat o financování školního asistenta, který může působit i ve třídě, kde jsou dvouleté děti. Tato pozice však vyžaduje jinou kvalifikaci (na asistenta pedagoga) a kvalifikace na „Chůvy“ na tuto pozici už nestačí.
- Věkově homogenní vs. heterogenní třídy

DRUHÝ ZAŘÍZENÍ V ČR

- **Dětské skupiny** na základě zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině:
 - Jedná se o nevýdělečnou činnost spočívající v pravidelné péči o dítě od 6 měsíců věku do zahájení povinné školní docházky, která je poskytována mimo domácnost dítěte ve skupině dětí a která je zaměřena na zajištění potřeb dítěte, jeho výchovu a rozvoj schopností, kulturních, hygienických a sociálních návyků dítěte.
- **Financování** ze státního rozpočtu navazuje na normativy MŠMT pro 1 dítě v soukromé MŠ. Pokud poskytovatel žádá o státní příspěvek, činí maximální výši úhrady rodičů u dětí do 3 let k 31. 8. 4.000 Kč měsíčně.
- **Odborná způsobilost** pečujících osob je v oblasti pedagogické, zdravotní, sociální (min. maturita) nebo profesní kvalifikace *Chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky* nebo *Chůva pro děti v dětské skupině*
 - Min. 1 pečující osoba s odbornou způsobilostí ve zdravotnické oblasti nebo profesní kvalifikací Chůvy pro děti v dětské skupině.
 - Pro děti od 3 let: alespoň 1 pečující osoba s odbornou kvalifikací v pedagogické oblasti
- V případě, že je v dětské skupině sedm a více dětí najednou, pečující osoby jsou minimálně dvě, o děti ve skupině větší než 12 dětí (max. 24) pečují vždy 3 pečující osoby.
 - Pro děti ve věku od 6 do 12 měsíců jen ve skupině nejvýše 4 dětí mladších 4 let věku.
- Počet dětských skupin s platným oprávněním (6/2022): 1 310 s celkovou kapacitou: 17 054 míst (včetně kapacit pro 22 000 dětí)

DRUHY ZAŘÍZENÍ V ČR

Zařízení podle živnostenského zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání

- Vázaná živnost *Péče o dítě do tří let věku v denním režimu*
- Definice podle nařízení vlády č. 278/2008 Sb. o obsahových náplních jednotlivých živnosti:
 - „Výchovná péče o svěřené děti do tří let věku v denním nebo v celotýdenním režimu zaměřená na rozvoj rozumových a řečových schopností, pohybových, pracovních, hudebních, výtvarných schopností a kulturně hygienických návyků přiměřených věku dítěte. Zajišťování bezpečnosti a zdraví dětí, jejich pobytu na čerstvém vzduchu, stravování, spánku v odpovídajícím hygienickém prostředí a osobní hygieny dětí, včetně poskytování první pomoci.“
- Tato zařízení se neřídí školským zákonem a nejedná se o vzdělávací instituci
- Požadavky na odbornou způsobilost pečujícího personálu odpovídají požadavkům na pečující personál v dětských skupinách
- U zařízení fungujících podle živnostenského zákona chybí evidence těchto služeb a nelze přesně říct, kolik těchto zařízení v ČR skutečně funguje. Podle odhadu z publikace *Analýza dostupnosti zařízení péče o děti v předškolním věku* fungovalo v ČR k 31. 12. 2018 20-290 takových zařízení.

TERMINOLOGIE?

POZOR!!!

Raná péče ≠ Institucionální výchova a péče o děti ve věku do tří let

Raná péče je pojem z oblasti sociálních služeb a zákon č. 108/2006 Sb., § 54 ji definuje jako službu pro rodiny dětí do sedmi let, jejichž vývoj je ohrožený v důsledku nepříznivého zdravotního stavu, nebo pro dětí se zdravotním postižením. Tudíž **nelze používat** pro obecné označení oblasti institucionální výchovy a péče o děti ve věku do tří let.

Používáme pojmy:

- Institucionální výchova a péče o děti ve věku do tří let
- Výchova a péče v raném dětství / o děti raného věku
Potřeba upřesnit „raný věk“ / „rané dětství“
- Raná výchova a péče

POJETÍ RANÉ VÝCHOVY A PÉČE

- Pojetí rané výchovy a péče zahrnuje mimo jiné odpovědi na tyto otázky:
 - Jak je raná výchova a péče koncepčně uchopená?
 - V čem spočívá a jak funguje?
 - Jaké funkce splňuje nabídka služeb rané výchovy a péče ve společnosti?
 - K čemu ne/potřebujeme služby rané výchovy a péče?
 - Na jakou společenskou situaci reaguje?
 - Proč potřebujeme služby rané výchovy a péče zrovna v dané formě?
 - Pro koho je raná výchova a péče určena a proč?
 - Pro koho raná výchova a péče není a proč?
- Příklady: ochrana dětí, výchova a vzdělávání v raném dětství, podpora dětí se specifickými potřebami, vyrovnání sociálních nerovností, podpora zapojení matek (rodičů) do pracovního trhu
- Historicky vidíme v evropských kontextech posun od důrazu na ochranu tělesného zdraví (medicinské pojetí) v době nepřítomnosti rodičů k využívání tohoto času ke komplexní a ucelené podpoře dítěte (vycházející z psychologicko-pedagogického pojetí) a v souvislosti s tím trend od specifických cílových skupin k poskytování univerzálních služeb.
 - Rozšíření funkcí a úkolů zařízení rané výchovy a péče v průběhu uplynulých cca 50 let.
 - Změna organizace a praxe poskytování těchto služeb – vybavení zařízení, požadavky na personál, počet dětí a počtu pracovníků, obsah

PŘÍKLADY

ŠVEDSKO (informace podle Kamerman 2006 a Moss 2006)

- V devatenáctém století vznikala zařízení, která poskytovala péči o děti chudých svobodných pracujících matek. Na rozdíl od většiny evropských zemí, kde byly děti rozděleny do různých zařízení podle věku, tady sloužila dětem ve věku 0–6 let společně.
- Pro děti ze střední třídy pak existovala zvlášť předškolní zařízení, která se soustředila na rané vzdělávání, to však jen v rozsahu několik hodin denně.
- Jako reakce na rostoucí zájem pracujících matek ze střední třídy o celodenní péči byla v roce 1968 zřízena Národní komise pro péči o děti, s úkolem vypracovat nový systém, který měl propojovat oba proudy – rané vzdělávání a ochrannou péči o děti z chudých rodin.
 - V roce 1972 komise navrhovala sloučení obou institucí do jedné, která měla pro všechny děti do 6 let společně poskytovat péči a vzdělání, s možností celodenní nebo půldenní docházky.
- Ze začátku měly přednost děti zaměstnaných matek, dlouhodobým cílem však bylo poskytnout místo pro všechny děti, jejichž rodiče o to jevíli zájem. V průběhu sedmdesátých let tak došlo k intenzivnímu rozšíření kapacit a v roce 1985 švédský parlament schválil zákon, podle něhož by od roku 1991 měly mít všechny děti ve věku od 18 měsíců do 6 let právo na místo v předškolním zařízení.
- Později bylo toto právo ještě přizpůsobeno pravidlům čerpání rodičovské dovolené a pro rodiče vznikla možnost volby, jestli chtějí využívat delší rodičovskou dovolenou (v případě střídání partnerů na rodičovské dovolené do 18 měsíců věku dítěte), nebo preferují dřívější nástup dítěte do předškolního zařízení (v jednom roce věku dítěte).
- Zajímavým závěrem této proměny je fakt, že v polovině devadesátých let převzalo ministerstvo školství plnou odpovědnost za předškolní zařízení pro děti od jednoho roku do věku povinné školní docházky. Následně bylo sjednoceno i vzdělávání učitelů a učitelek: s dětmi od 0 do 18 let mohli pracovat „učitelé a učitelky“, kteří si během společného vysokoškolského studia mohli zvolit různé specializace, podle toho, s kterou věkovou skupinou chtěli pracovat.

PŘÍKLADY

ČESKO (informace podle Hašková a Saxonberg 2012, Hašková a Dudová 2010, Kaščák et. al 2022)

- Na českém území vznikaly od poloviny 19. století jesle, a to především proto, aby plnily sociální funkce pro děti (chudých) rodičů, kteří pracovali mimo domov a neměli možnosti využít jiné dobové způsoby nerodičovské péče o děti (např. kojné, vychovatelky, guvernanky). Byly etablované podle francouzského vzoru, ale jejich koncepce se dále vyvíjela
- Další instituce – např. opatrovny, mateřské školy, dětské zahrádky. Na začátku různé definice a různá pojetí (výchovně-vzdělávací vs. sociální), které se postupně vyjasnily (jako první u mateřských škol – výchovná funkce, opatrovny a jesle – ošetřující)

50. léta:

- Na začátku: málo rozšířená instituce – jesle navštěvovalo cca. 5 % dětí mladších 3 let. (MŠ cca. 26 %)
- Oproti vývoji v jiných evropských zemích. došlo v socialistickém Československu k urvchlenému zapojení většiny žen do pracovního trhu: už během 50. let dosáhla zaměstnanost žen ve věku 15–54 let více než 70 %.
 - Socialistický ideál pracujících žen – cesta k ekonomické nezávislosti: reakce na nedostatek pracovní síly v centrálně plánované ekonomice a na ekonomickou situaci po druhé světové válce, kdy byl dvojitý příjem klíčový pro velkou část rodin.
- Jesle jako klíčový nástroj k zapojení žen do pracovního trhu.
 - V průběhu 50. let došlo k rozsáhlému rozšíření kapacit jeslí a počet míst v nich se skoro zdvojnásobil (z 16 321 míst v roce 1950 stoupl na 30 711 v roce 1960.)

60. léta:

- Kritika jednostranného zaměření jeslové péče na zdravotní vývoj dětí – požadavky na zapojení psychologických a pedagogických poznatků
- 1960: nový školský zákon definuje jesle jako školská zařízení (dobrovolné obsahové napojení na program MŠ)
- Rozšíření psychologického a pedagogického vzdělání dětských sester
- Vznik tzv. mikrojeslí a zrušení týdenních jeslí (reakce na kritické výzkumy)
- Klíčové problémy však zůstávají: špatná kvalita budov, včasné vstávání dětí, příliš dlouhý pobyt, předčasné návraty dětí po nemoci; Přetížení jeslí: často 10-20 % nad stanovenou kapacitou
- Jesle zůstávají preventivním zdravotnickým zařízením, podle zákona č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu byly spolu s kojeneckými ústavami a dětskými domy definované jako zvláštní dětské zařízení

PŘÍKLADY

70. a 80. léta:

- Vrcholí přeplnění jeslových zařízení (zvláště v návaznosti na babyboom 70. let)
- Místo reformy pojetí jeslové péče dochází k reorientaci rodinných politik na podporu mateřské péče o dítě v domácnosti
- Důraz je kladen na prodloužení „další mateřské dovolené“ – na začátku 70. let do dvou let dítěte, na začátku 80. let do tří let dítěte – začíná se prosazovat model dvouleté až tříleté mateřské péče o dítě v domácnosti
- Počty jeslí a dětí v nich dosáhnou své maximum (1985: 60 625 míst v 1 433 zařízeních), jesle však už nejsou prioritní oblast veřejných politik

90. léta do zrušení v roce 2013:

- Jesle ztratily status vzdělávací instituce, přešly do výhradní gesce ministerstva zdravotnictví
- Financování se plně převedlo na města a obce (bez centrálních dotací) – skončilo tak financování institucionální rané výchovy a péči ze strany státu
- Úplný rozpad sítě institucionální výchovy a péče o děti do 3 let: Zatímco v roce 1990 bylo v České republice k dispozici 1 043 jeslí s celkovou kapacitou 39 829 míst pro děti do 3 let, v roce 2005 zůstalo pouze 54 zařízení s kapacitou 1 671 míst, což odpovídalo snížení kapacity o 95 procent
- Změna priorit rodinné politiky – úplné ukončení podpory institucionální péče pro děti do 3 let a další rozšíření rodičovské dovolené
 - Možnost čerpat rodičovský příspěvek do 4 let (věku dítěte)
 - Tento přístup nabídnul v 90. letech i řešení pro zvýšenou nezaměstnanost žen
 - Odkaz na soukromý sektor (otázka poptávky a nabídky), ale chyběl funkční legislativní rámec, aby mohla vzniknout soukromá zařízení
- Specifické vnímání jak institucionální péče tak i osobní péče v rodině:
 - Péče ze strany matky byla vnímána jako jediná „přirozená“ a „zdravá“ forma péče o děti do 3 let
 - Jesle byly zdiskreditovány jako „komunistický vynález“, který musí být překonán
- Koncepce péče o děti do 3 let zůstala bez reformy. Kromě veřejných jeslí vznikla možnost vázané živnosti „Péče o dítě do 3 let“

PŘÍKLADY

- 2014: Vznik dětských skupin
 - Hlavním cílem bylo usnadnit vytvoření zařízení péče o děti ve věku 1–6 let – zjednodušit požadavky na prostory, personál apod.
 - Podpora vzniku firemních zařízení, která by nabídla služby pro děti svých zaměstnanců a zaměstnankyň.
 - Nedošlo k reformě koncepce péče o děti do 3 let
 - Financované ze strukturálních fondů EU, nikoli ze státního rozpočtu
 - Dětské skupiny však nepředstavují veřejně podporovanou a široce dostupnou nabídku služeb péče o děti do 3 let, která by navazovala na možnosti kratšího čerpání RD
- Další pokusy vytvořit takovou službu:
 - 2016: Systémový projekt Mikrojesle
 - 2015-2016: novela školského zákona – právo dvouletých dětí na místo v MŠ
 - Jaro 2018: Bouřlivá diskuse o zapojení dvouletých dětí do mateřských škol
- 2021: Široký politický konsensus týkající se dalšího financování dětských skupin (po skončení podpory ze strukturálních fondů)
- Novela zákona č. 247/2014 Sb. o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů: Poprvé od roku 1989 finanční podpora ze státního rozpočtu pro služby denní péče o děti do 3 let

PŘÍKLADY

EVROPSKÁ UNIE (srov. Council of the European Union 2019)

„Doporučení Rady o vysoce kvalitním systému vzdělávání a péče v raném dětství“

- Definiuje pět oblastí podporujících kvalitní výchovu a péči do zahájení povinné školní docházky: přístup, personál, kurikulum, monitorování a hodnocení, řízení a financování
- Představuje deset upřesňujících prohlášení o kvalitě. Klíčovým prvkem vysoce kvalitních služeb je v tomto pojetí i inkluzivní přístup

Jaká je tedy charakteristika systému rané výchovy a péče, která nejlépe odpovídá těmto dnešním požadavkům? (srov. např. Vandebroek 2020, Moss 2006, Moss a Petrie 2005)

- Podle nejnovějších výzkumů se takové systémové řešení snaží uchopit celou komplexnost vývoje od narození k povinné školní docházce a podporuje demokratickou diskusi o tom, k čemu by měla raná výchova a péče ve společnosti sloužit.
- Účinně spojuje a vyvažuje funkci rané výchovy a péče pro nejmenší v oblasti ekonomické (podpora zapojení žen-matek do pracovního trhu), sociální (vyrovnání sociální nerovnosti a startovacích podmínek znevýhodněných dětí a dětí se specifickými potřebami) a vzdělávací (podpora celoživotního učení a získání klíčových dovedností pro znalostní společnost):
 - Poskytuje vysoce kvalitní služby, které jsou zároveň přístupné pro všechny
 - Nepovažuje výchovu, vzdělávání a péči v raném dětství za zboží, ale vnímá je jako příspěvek k obecnému dobru a fungování společnosti, jako nedílnou součásti vzdělávacího systému.
 - Podporuje vyvážené kurikulum, které kombinuje aktivity iniciované dospělými s dostatečným prostorem pro iniciativu dětí a volnou hru a podporuje komplexní uchopení těchto služeb, v rámci něhož už nejsou nekvalitní „náhražkou“ za mateřskou (rodičovskou) péči, ale naopak mají potenciál vytvářet *prostor pro děti*, který obohacuje a kvalitně – individuálně a s respektem – doplňuje rodinnou péči
 - Ve své univerzalitě zároveň umožňují specifickou podporu pro ty, kteří ji potřebují, aby se

LITERATUR

A

- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. Council Recommendation of 22 May 2019 on High-Quality Early Childhood Education and Care Systems. EUR-LEX [online]. European Union, 2022, 2019 [cit. 2022-05-13]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32019H0605(01))
- Hašková, H., & Saxonberg, S. 2012. *Péče o nejmenší: Boření mýtů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.
- Hašková, Hana, Dudová, Radka. 2010. „Diskursy, instituce a praxe péče o děti do tří let ve francouzsko-české komparativní perspektivě.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 11 (2): 36-47. ISSN 1213-0028. <https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2010/02/04.pdf>
- KAMERMAN, Sheila B. A global history of early childhood education and care. - [online]. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, 2006 [cit. 2022-06-14]. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147470>
- KAŠČÁK, Ondrej, Martina KAMPICHLER, Erika KISPÉTER a Katarzyna GAWLICZ. Ökonomisierungsprozesse frühkindlicher Bildung, Betreuung und Erziehung (FBBE) in den Visegrád Ländern. In Johanna Mierendorff, Thomas Grunau, Thomas Höhne. *Der Elementarbereich im Wandel Prozesse der Ökonomisierung des Frühpädagogischen*. Weinheim Basel: Beltz Juventa, 2022. s. 45-89. ISBN 978-3-7799-6556-5.
- Moss, P. (2006). FAREWELL TO CHILDCARE? *National Institute Economic Review*, 195, 70–83. <http://www.jstor.org/stable/23877691>
- MOSS, Peter a Pat PETRIE. From Children's Services to Children's Spaces [online]. Routledge, 2005 [cit. 2022-06-14]. ISBN 9781134538270. Dostupné z: doi: 10.4324/9780203995105
- [Podpora implementace dětských skupin - Domů \(dsmpsv.cz\)](#)
- [ŠABLONY OP JAK VYHLÁŠENY: 9 miliard pro mateřské a základní školy – OP JAK](#)
- VANDENBROECK, Michel. Early Childhood Care and Education Policies that Make a Difference. In: NIEUWENHUIS, Rense a Wim VAN LANCKER, ed. *The Palgrave Handbook of Family Policy* [online]. Cham: Springer International Publishing, 2020, 2020-12-15, s. 169-191 [cit. 2022-05-18]. ISBN 978-3-030-54617-5. Dostupné z: doi: 10.1007/978-3-030-54618-2_8

DĚKUJI ZA VAŠI POZORNOST!

kampichler@ped.muni.cz

MUNI
PED